

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE VÕÕRKEELENA OSAKOND

Oksana Kartašova

KÕNEETIKETT JA KEELELINE VIISAKUS
NING NENDE STRUKTUUR

Bakalaureusetöö

Juhendaja Ingrid Rummo

Tartu 2015

SISSEJUHATUS	3
1. SUHTLEMINE EHK KOMMUNIKATSIOON	5
1.1. Lingvistiline pragmaatika ja Herbert Paul Grice'i koostööprintsip	8
1.2. Kõneakt ja kõneaktiteooria.....	11
2. KÕNEETIKETT JA KULTUUR	13
2.1. Mõistete etikett ja eetika päritolu	15
2.2. Suhtlejate sotsiaalsed rollid	18
2.3. Kõneetiketi funktsioonid	23
2.4. Kõneetiketi omadused	26
3. KEELELINE VIISAKUS	27
3.1. Viisakusteooria	29
3.2. Positiivne ja negatiivne viisakus	31
3.3. Viisakuse tasemed ning absoluutne ja suhteline viisakuse skaala.....	34
KOKKUVÕTE.....	36
KIRJANDUS	38
РЕЧЕВОЙ ЭТИКЕТ, ЯЗЫКОВАЯ ВЕЖЛИВОСТЬ И ИХ СТРУКТУРА	42

Sissejuhatus

Suhtlemine on inimeste igapäevane tegevus, mis hõlmab informatsiooni vahetamist, lugupidamist üksteise suhtes, korrektse keelelise vormi valikut. Ühiskonna liikmena peab inimene arvestama konkreetse suhtlusolukorraga, vestluspartneri ja enda sotsiaalsete rollidega, oma ja võib-olla ka võõras kultuuris kehtestatud normide ja reeglitega. Ladusa suhtlemise eelduseks on loetletud aspektide arvestamine ning kõik see viitab kõneetiketi tundmisele ja keelelise viisakuse tähtsusele tänapäeva igapäevasuhtluses.

Teema valikul lähtus bakalaureusetöö autor keeleteaduse viisakuskoodiga seotud uurimisaladest. Esimene neist on pragmaatika, kuna see on üks peamine suhtlust uuriv keeleteaduse haru ja teine on sotsiolingvistika, mis uurib keele ja ühiskonna suhteid. Teine oluline põhjus teema valikul on olnud selle tähtsus ühiskonnas, samuti keele arengu ja keeleteaduse jaoks. Kolmanda põhjusena võib nimetada ka töö autori enda huvi selle uurimisvaldkonna vastu ning käsitletava probleemi ehk viisaka suhtlemise küsimuse tähtsuse teadvustamist, lähtudes autori enda kogemusest ja mitme kultuuriga kokkupuutest.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on suhtluse oluliste aspektide välja selgitamine lingvistilise pragmaatika ja sotsiolingvistika vaatenurgast. Peaesmärgi teenistuses on **kõneetiketi**¹ ja **keelelise viisakuse** struktuuri ning kõneetiketi omaduste ja funktsioonide ning viisakuse tüüpide ja tasemete kindlaks tegemine. Siinses töös seostatakse suhtlust mõistetega **kõneetikett** ja **keeleline viisakus**, kuna need on mõlemad suulise suhtluse olulised komponendid. Töö teema arenduses tutvustatakse neid mõisteid lähemalt.

Esimeses peatükis antakse lühiülevaade lingvistilisest pragmaatikast, selle uurimisobjektist ehk suhtlusest ja tutvustatakse ühte suhtlusmudelit, tuuakse välja **koostööprintsipi maksimumid** ja vaadeldakse **kõneaktiteooriat** ehk pragmaatika tuuma.

¹ Paksemas kirjas on bakalaureusetöös esile tõstetud käsitletavate teemade kesksed terminid. Kursiivkirjas on võõrkeelsed terminid ja näidetes esitatud vaatlusalune keelematerjal.

Töö põhiosas tutvustatakse töö peamist uurimisobjekti ehk kõneetiketti, seletatakse sellega kaasnevaid mõisteid, sealhulgas esitatakse kõneetiketti mõjutavate sotsiaalsete rollide olulisemate karakteristikute ja kõneetiketi funktsioonide loetelu. Teise peatüki eesmärk on näidata kõneetiketi osatähtsust kultuuris ning selle seostust keelelise viisakusega. Viimasest on kirjutatud antud töö kolmandas peatükis, mille eesmärk on leida vastus küsimusele *Mis on keeleline viisakus?* Kolmas peatükk annab ülevaate viisakuse tüüpidest ja tasemetest, mis kujundavadki keelelise viisakuse sisemise struktuuri.

Viimastel aastatel on Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas kirjutatud bakalaureusetöid, mis on tutvustanud formaalsete ja mitteformaalsete pöördumisvormide valikut Eesti eestlaste ja venelaste hulgas, samuti eesti ja soome kultuuri suhtluses esinevaid erinevusi ja ka ungari viisakuskoodi on lähemalt uuritud. Töö panuseks on viisakuse tuuma ehk kõneetiketi lahti seletamine ja analüüs. Kuna varasemates Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas kirjutatud viisakuskoodiga seotud töödes ei ole mõistet **kõneetikett** käsitletud, on autor otsustanud seda lähemalt tutvustada. Kuigi bakalaureusetöö maht ei võimalda seda mõistet veelgi põhjalikumalt käsitleda, sisaldab see kõneetiketi peamisi aspekte. Töö on oma vormilt referatiivne. Töö peatükid sisaldavad näiteid inglise ja vene keelest, mis on eesti keelde tõlgitud töö autori poolt. Lisaks näidetele on töös esitatud joonised, mis kujutavad olulisi andmeid visuaalselt. Töö kirjutamisel on kasutatud eestikeelseid, venekeelseid ja ingliskeelseid allikaid.

1. Suhtlemine ehk kommunikatsioon

Kommunikatsioon ehk inimestevaheline suhtlemine on loomuliku keele kasutamine ning mingit liiki informatsiooni vahendamine keele kaudu. Informatsioon võib sisaldada teavet kõneleja enda sisemaailma kohta, tema soove ja tahtmisi. Suhtlemine on kõneleja ja kuulaja ehk mõlema osapoole jaoks mõtestatud tegevus, mida seostatakse keelemärkide tähenduse olemasoluga, nende viitamisega millelegi muule kui iseendale. (Tenjes 2010: 29) Keelelist suhtlemist uurivad teadlased Michael Halliday ja Rugaiya Hasan, on defineerinud mõiste **register** (ingl *register*) kui tähenduste kogumi, mida seostatakse järgmiste konkreetsete elementidega: väli (ingl *field*) ehk suhtlusvaldkond (hõlmab keskkonda, teemat või kõneainet), väljenduslaad (ingl *mode*) ja tekstilooja roll suhtlemisel (ingl *tenor*). Elementid mõjutavad üksteist, nimelt keelekasutusolukord tingib tekstitüübi ja -liigi, need määravad keelendite valiku, suhtlusteema omakorda nõuab ühe või teise allkeelet² kasutamist. (Halliday, Hasan 1989: 12; Kern, Võik 2014: 18) Register peab sisaldama väljendi leksikaalseid, grammatilisi ja fonoloogilisi jooni, mis realiseerivad neid tähendusi (Halliday ja Hasan 1985: 39). Halliday ja Hasan seostavad registrit suhtlussituatsiooni kontekstiga, öeldes, et see väljendab sõnade, lause või teatud tekstiliigi kasutamist konkreetsetes olukorras (Halliday, Hasan 1989: 12). Register jaguneb suuliseks ja kirjalikuks (Halliday, Hasan 1989).

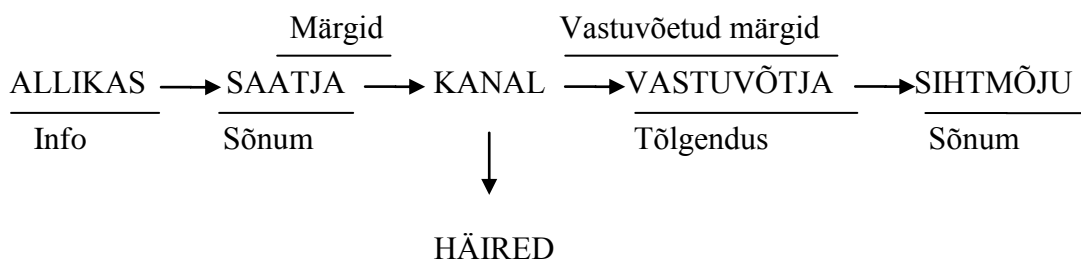
Suulises kõnes püütakse väljenduda ökonoomselt, kasutades lihtsamaid ja lühikesi lauseid. Ladusa suhtluse tunnuseks on repliikide lühidus ja elliptilisus. Suulisel suhtlemisel on olukord selgelt piiritletud ja inimesed saavad üksteisest aru poolelt sõnalt. (Kidron 2004: 14) Kirjalikult väljendades ei pruugi inimene kasutada lühikesi lauseid, fraase. Mõtte väljendamine kirjalikul kujul võib võtta rohkem aega kui selle suuline esitamine.

Aegade jookusel on esitatud palju kommunikatsioonimudeleid, millest igaüks peegeldab suhtlemisprotsessi struktuuri, elemente ja dünaamikat omamoodi. Esimene kuulsatest mudelitest oli Aristotelese (384–322 eKr) mudel. (Jakovleva 2006: 8) „Retoorikas“ on Aristoteles kirjutanud, et kõne koosneb kolmest elemendist: kõnelejast, aimest, millest ta

² „Allkeel on keele kui suhtlemisvahendi suhteliselt iseseisev allsüsteem (oskuskeel, ilukirjanduskeel jne.)“ (EKSS).

räägib, ja isikust, kelle poole ta pöördub ning kes on kõige lõplik eesmärk (Aristoteles 2000: 14). Suhtlemise peamised faktorid on esitanud Roman Jakobson. Nende hulka kuuluvad saatja, sõnum, saaja ja kõnelejate ühine kood. (Jakobson 1975: 198)

Tänapäeva suhtlusmodelid on välja arenenud 1949. aastal Claude E. Shannoni ja Warren Weaveri (1964: 34) poolt esitatud skeemist (joonis 1).

Joonis 1. Shannoni ja Weaveri suhtlusmodel.

See mudel näitab subjekt-objekt-tüüpi suhete kirjeldust. Subjekt ehk aktiivne pool on sõnumi adressant. Teabe saaja on passiivne vastuvõtja ehk objekt ehk adressaat. (Shannon, Weaver 1964: 34) Mudelis ei kajastu sõnumite koostamise ja tõlgendamise subjektiivsed momendid (Kidron 2004: 16). Kõneleja ehk sõnumi saatja (ingl *transmitter*) tahab oma vestluspartnerile ehk adressaadile (ingl *receiver*) edastada teavet. Selles mudelis ei tähenda informatsioon nii palju seda, mida kõneleja ütleb, vaid pigem seda, mida ta võiks öelda (Shannon, Weaver 1964: 8). Informatsioon võib-olla saadud mujalt või saatja enda loodud. Mõlemal juhul on tegemist informatsiooni allikaga (ingl *information source*). Esialgu formuleerub teave saatja ajus, siis saatja vormistab selle ja kodeerib saatmiseks. Saatja produtseerib vajaliku signaali sõnumi ülekande jaoks kanali kaudu (Shannon, Weaver 1964: 33). Sõnum muutub millekski, mida nimetatakse märgiks või signaaliks (Shannon, Weaver 1964: 17). Sõnumi edastamisel võivad tekkida häired, nagu müra, moonutus jms (Shannon, Weaver 1964: 19). Näiteks on võimalik, et teave ei jõua esimesel korral kuulajani või on kõrvalt kuulda müra, mis raskendab arusaamist. Saatja rekonstrueerib saadud signaalide alusel sõnumi. Sihtmõju (ingl *destination*) on inimene (või asi), kellele sõnum on suunatud. (Shannon, Weaver

1964: 34) Kui saaja on sõnumi saanud, on saatja ülesanne täidetud ja eesmärk saavutatud.

Kommunikatsioon on spetsiifiline ning vajalik tingimus inimese toimimiseks ühiskonnas (Jakovleva 2006: 6). Boris Aljakrinskii (1982: 9) märgib, et teiste inimestega suhtlemise vajadus tekkis esmalt töise tegevuse käigus, mille ajal olid inimesed kohustatud teineteisest aru saama, looma edu saavutamise jaoks vajalikke kontakte, arvestama sellega, et edu sõltub suhtluses osalejate võimest ennast avada. Ka Natalja Formanovskaja on kirjutanud, et inimene peab oskama suhelda, peab seda kunsti õppima. Suhtlemisoskus on tähtis töö, eriti koostöö puhul, perekonna loomisel, laste kasvatamisel. Formanovskaja on esitanud suhtlemise tüübid. Lähtudes kõnelejate asukohast ruumis ja ajas eristab ta kontaktset ja distantset suhtlemist; vahendaja olemasolu või puudumise alusel otse- ja kaudkõnet; keelevormide alusel eristab ta suulist ja kirjalikku suhtlemist; vahelduvast ja pidevast *mina* – rääkija, *sina* – kuulaja positsioonist dialoogi ja monoloogi. (Formanovskaja 1989: 6–9)

Filoloogiadoktor Emma Jakovleva kirjutab, et suhtlemine on oma loomult dialoog. **Dialoog** eeldab iga vestluspartneri unikaalsust, arvamuste originaalsust ja erinevust, orienteeritust arusaamisele ja vestluspartnerite arvamuste aktiivsele interpretatsioonile, eeldab vastuse ootamist, vestlejate vastastikkust hoiakute täiendamist. (Jakovleva 2006: 9) Dialoog esitab kahe või enama isiku interaktsiooni tulemuse. Indiviididel on oma eesmärgid ning nende huvid võivad teineteisele vastanduda. (Õim 1986: 265) Dialoog on vestluspartnerite vahel toimuv kõneakt, mille sooritajad, saatja ja adressaat, vahendavad teavet.

Suulise keele ja dialoogi uurimiseks kasutatud lähenemised, paigutatakse tavaliselt pragmaatika või diskursusanalüüsi (ingl *discourse analysis*) raamistikku (Hennoste 2013: 11). Selles töös ei käsitleta diskursusanalüüsi eripärasid ning töö autor lähtub **lingvistilisest pragmaatikast**, kuna see on vestluspartnerite vahel toimuvat suhtlust, suhtluse käigus teatud eesmärkide saavutamist, kõneakti sooritamise seaduspärasusi uuriv keeleteaduse haru, mille tuumaks on kõneaktiteooria (Õim 1986). Lingvistilist pragmaatikat, kõneakti ja kõneaktiteooriat tutvustavad lähemalt järgmised alapeatükid.

1.1. Lingvistiline pragmaatika ja Herbert Paul Grice'i koostööprintsip

Lingvistiline pragmaatika uurib keelelist suhtlemist ja sellega kaasnevaid intellektuaalseid protsesse. Pragmaatika seostub semiootikaga³, mille üks rajajatest Charles Peirce diferentseeris märkide uurimises kolm aspekti: märkide suhteid uuriv süntaktika, märkide ja nendega tähistatava tegelikkuse suhteid uuriv semantika ja märkide ning kõneleja ja kuulaja suhteid uuriv pragmaatika. Täheendusega seotud keeleliste nähtuste kirjeldamisel arvestatakse seda, kes, kus ja millal midagi lausus või kirjutas ning milliseid järeldusi suhtlejad öeldust või kirjutatust teevad. (Õim 1986: 257–258; Hennoste 2002: 219) Lähtudes sellest, et keelelist üksust võib vaadelda pragmaatilisel, see tähendab erinevates kontekstides, ei ole pragmaatika uurimisvaldkond piiratud (Pajusalu 2002: 22). Pragmaatika on seotud lingvistika, keelefilosoofia ja loomuliku (inim-) keelega (Õim 1986: 258).

Esiteks, rääkides suhtlusest, on pragmaatika seisukohalt oluline mainida mõistet **implikatuur ehk pragmaatiline järeldus**, mida kõne vastuvõtja teeb, kui tõlgendab oma vestluspartneri repliiki. Retsipient lähtub sellest, et kui repliik rikub suhtlusprintsipi või –maksimi, ei ole põhjust arvata, et seda on meelega tehtud. Sellises olukorras teeb retsipient järelduse ning püüab jõuda lausungi tõlgendamiseni, mis rahuldaks kõnealust maksimi. Vastupidiste tõendite puudumisel arvab retsipient, et tema interpretatsioon langeb partneri omaga kokku. Implikaatuurid on abiks suhtluseesmärgi saavutamisel. (Õim 1986: 262) Nende eeldusteks on pidada oma vestluspartnereid mõistlikeks, koostöövalmiteks ja sõbralikeks (Pajusalu 2002: 24). Järeldused tehakse selliste andmete puudumisel, mis vastanduksid tuletatavale implikaatuurile (punkt 5). Neid tehakse suhtlussituatsiooni teatavatest aspektidest lähtudes (punkt 2 ja 3). Implikaatuuride tuletamise võib esitada järgmiselt (Õim 1986: 263):

1. Kõneleja *K* teatas midagi *p*.
2. Pole põhjust oletada, et ta on rikkunud mingit suhtlusprintsipi, eelkõige koostööprintsipi.

³ „Semiootika on märke ja märgisüsteeme käsitlev teadus, märgiteadus“ (EKSS).

3. Selleks, et lausung p viia vastavusse teise punktiga, tuleb teha järeldus, nimelt et öeldes p , pidas teate autor silmas mõtet q .
4. K peab taipama, et retsipient teeb järelduse, et öeldes p pidas kõneleja silmas q .
5. K ei ole takistanud retsipienti järeldust tegemast.
6. Järeldus on selline, et öeldes p , pidas K teadlikult silmas, et retsipient järeldab implikatuurina q .

Järgmine näide (1) illustreerib milliseid järeldusi võib retsipient lausungit kuulates teha (Õim 1986: 262):

(1) A: Kus Peeter võiks olla?

B: *Ma nägin ta autot raamatukogu juures.*

Näitest (1) ilmneb, et B ei anna A-le nõutud informatsiooni Peetri asukohast, vaid teatab andmeid, mille vastu ei olnud A-l huvi. A järeldused võivad olla järgmised: 1) B ei tea täpselt midagi Peetri asukohast; 2) Lähtudes sellest, et Peetri auto on raamatukogu juures, B oletab, et ta on seal. 3) B teatab A-le fakti. Sellisel juhul on ta ise rajanud oletuse Peetri asukoha kohta. B on maksimaalselt kooperatiivne, mis tähendab, et ta annab võimalikult palju teavet, mis võib olla relevantne ja selle tõesuses on B kindel. Antud juhul on B rikkunud kvantiteedi- ja relevantsusmaksimi, millest lähemalt on kirjutatud selle alapeatüki lõpus.

Teiseks on oluline välja tuua **suhtlusregulaarsused ehk kommunikatiivsed printsiibid**, mis määravad suhtluse toimumise üldised seaduspärasused. Eristatakse järgmisi printsiipe: koostööprintsiip, viisakus-, huvitatus- ja irooniaprintsiip. (Õim 1986: 261–263) Selles töö alapeatükis käsitletakse koostööprintsiipi, kuna see on klassikalise pragmaatika olulisemaid aluseid. Peamiseks põhjuseks on see, et teised printsiibid esinevad ainult koostööprintsiibi raames (Õim 1986: 261). **Koostööprintsiip** on printsiip, mis eeldab seda, et kõneaktis osalejad annavad igal kõnehetkel vastastikuse panuse, ütlevad nii palju ja seda, mida on üksteise mõistmiseks ja oma suhtluseesmärkide saavutamiseks vaja (Grice 1991: 26). Koostöövalmidus ei ole absoluutne. Kõnelejad võivad eeldada printsiipide täitmist, aga peavad olema valmis ka vastupidiseks tulemuseks. Sellepärast kõneldakse pragmaatikas printsiipidest ja mitte

reeglitest. (Pajusalu 2002: 24) Iga printsiibi sisu väljendub spetsiifilisemates printsiipides ja allprintsiipides. Konkreetsemaid printsiipe nimetatakse maksiiimideks (ingl *maxims*). (Grice 1991: 26–27) **Maksiim** on „üldises mõttes elutarkust sisaldav käitumisreegel“ (Õim 1986: 261). Printsiipide sõnastajaks oli Herbert Paul Grice. Maksiiimid on loodud informatsiooni täpsustamiseks. Grice on esitanud järgmised maksiiimid: kvaliteedi-, kvantiteedi-, relevantsus- ja meetodimaksiim.

Kvaliteedimaksiim (ingl *Maxim of Quality*) eeldab tõe rääkimist ja sellise informatsiooni vältimist, mille kehtivuse kohta ei ole meil tõendeid. **Kvantiteedimaksiim** (ingl *Maxim of Quantity*), on maksiiim, mis tähendab informatsiooni andmist õiges koguses, ei liiga palju ega liiga vähe. **Relevantsusmaksiim ehk asjakohasusmaksiim** (ingl *Maxim of Relation*) tähendab teema juures püsimist ja eeldab, et teemat ei vahetata ootamatult. Oma lausungeid tuleb esitada siis, kui nad aitavad kaasa vajaliku eesmärgi saavutamisele. **Meetodimaksiim** (ingl *Maxim of Manner*) eeldab inimese püüdmist arusaadavuse poole. Peamine on olla mõistetav, vältida ähmasust ja olla korrektne, nimelt tuleb rääkida lühidalt ja asjalikult.

Kuna Grice'i järgi on maksiiimid inimeste kooperatiivsuse üldised printsiibid ja mitte ainult spetsiifiliselt keelelised, on ta ühe maksiiimide näitena esitanud koogi valmistamise retsepti: kui sul läheb suhkrut vaja, ära pane soola (kvaliteedimaksiim). Kvantiteedimaksiim eeldab aga seda, et kui läheb vaja neli muna, siis pane neli ja mitte kaks või kuus. Relevantsusmaksiimi kohaselt ei oota kokk koostisosade segamise ajal head ilukirjanduslikku lugemist, vaid konkreetseid juhiseid. Viimasena mainib ta, et see kes aitab koogi tegemisele kaasa, peab vastavas tempos ka tööd tegema (meetodimaksiim). (Grice 1991: 26–28)

Nagu varem mainitud, võib esineda implikatuure, mis põhinevad koostööprintsiibi rikkumisel. Näiteks on Renate Pajusalu esitanud relevantsusmaksiimi rikkumise näite, mis seisneb ühise tuttava tagarääkimises. Kui tagaräägitav ilmub ootamatult vestluspartnerite lähedusse, vahetatakse kõneainet. Selles käitumises väljendub relevantsusmaksiimi rikkumine. (Pajusalu 2002: 25) Sellest tuleneb, et oma suhtluskäitumist tuleb pidevalt analüüsida ning arvestada konventsioonide ja printsiipide piire, samas teadvustada, millal saab millestki vabalt rääkida. Mida vähem me teame oma suhtluspartnerit, mida asjalikum ja vähem tuntud on suhtlusolukord, seda

enam tuleb jälgida koostööpõhimõtte maksiime, üldkeelesõnavara ja jääda neutraalse ehk tarbestiili juurde. (Kern, Võik 2014: 12)

Suhtluses esinevate osalejate rolle (autor ja adressaat) aitavad vestluse ajal välja selgitada kõneakti faasid. Kõigepealt aga lähemalt kõneaktiteooriast ja mõistest **kõneakt**.

1.2. Kõneakt ja kõneaktiteooria

Kõneakte on suhtlemisprotsessis sooritatud tegevustena kirjeldanud ka H. Õim (1986: 264), kelle sõnul on kõneaktid suhtluse koostisosad. Tegu, mida kõneleja sooritab suhtluseesmärgi saavutamiseks (küsimine, vastamine, tervitamine, ettepanek jne), nimetatakse **sotsiaalseks suhtlustegevuseks** (ingl *social action*). Mitmetes keeleanalüüsi suundades kasutatakse **suhtlustegevuse** mõistet eri nimede all, nagu **suhtlusroll, dialoogiakt ja ka kõneakt**. (Hennoste 2013: 13)

Kõneakti- ehk kõneaktiteooria ülesandeks on uurida, miks kõneleja midagi lausub, mida ta sellega taotleb, kuidas teda mõistetakse ja kuidas lähtuvalt tema soovidest käitutakse (Austin 1962: 5). Kõneaktiteooria on pragmaatika tuumaks. Selle loojaks peetakse John Langshaw Austinit, USA keelefilosoofi, kelle oluliseks teoseks on 1962. aastal valminud „How to do things with words“. Kõneaktiteooria keskseks ideeks ei ole mitte ainult informatsiooni edastamine, vaid ka mitmesuguste tegevuste sooritamine inimese poolt. (Searle 1970) Kõneakti näideteks on muuhulgas palved ja ettepanekud. **Palve** (ingl *request*) on ütlus, kõneaktitüüp, mille tulemuseks on palvega esitatud teo sooritamine teate vastuvõtja poolt, kuid retsiipiendil on valikuvõimalus kas sooritada seda tegevust või mitte (Larina 2009: 212). **Ettepanek** on kõneakt, millel on sama eesmärk, mis palvel, kuid see erineb selle poolest, et tähtsust omistatakse nii kuulajale kui ka kõnelejale. Ettepaneku puhul lähtutakse sellest, mis on kuulajale kasulik. Nende kahe erinevus ei ole alati täpselt määratletav, kuid sellegipoolest esineb vahe soovi intensiivsuses. (Pajusalu 2002: 22–23)

Hiljem, pärast J. L. Austinit, arendas kõneaktiteooriat edasi inglise loogik ja filosoof John Rogers Searle (Rummo 2015: 22). Ka Searle (1970: 22–31) on esitanud kõneaktid.

Ütlus (ingl *utterance act*) on lihtne kõnetegu, millel on tähendus (Enonce). Lause peab olema grammatiliselt õigesti koostatud (vt järgnevat näidet 2) (Searle 1970: 22):

- (2) a) Sam suitsetab pidevalt.
- b) Kas Sam suitsetab pidevalt?
- c) Sam, suitseta pidevalt!
- d) Oleks see Sam suitsetanud pidevalt.

Esimene, mida võib näidete põhjal öelda on see, et lausete autor on vormistanud need laused eesti keeles. Sügavamat analüüsi tehes on järeldused järgmised: lause 2a on väitlause, kus kõneleja väidab teatud mõtet; lause 2b on küsilause; lause 2c vormistab käsku ehk see on käsklause ja lause 2d on soovlause, mis väljendab teatud soovi. Üks ja sama väide (*Sam suitsetab*) esineb nendes lausetes semantilise keskmena. Nende erinevus seisneb intentsioonis (ingl *intention*) ehk eesmärgis.

Propositsionaalne akt (ingl *propositional act*) ehk esitus teatab asjade olukorrast minevikus, olevikus ja tulevikus. See ei saa esineda üksi. Propositsionaalne akt jaguneb kaheks: viitamiseks (ingl *refer*) ja predikatsiooniks (ingl *predication*) ehk loogiliseks kinnituseks, põhjenduseks (näide 3).

- (3) *Kui Sam suitsetab pidevalt, ei ela ta kaua.* (Searle 1970: 29)

Näitest 3 selgub, et viidatakse Samile, kes suitsetab ja seega tehakse järeldus, et *ta ei ela kaua*.

Illokutiivne akt (ingl *illocutionary act*) tähendab ütlemist kui tegevust (ingl *saying is doing*) (Searle 1970: 54). Esitatud väide (propositsionaalne akt) on alati väljendatud illokutiivse akti kaudu. Propositsionaalne ja illokutiivne akt on omavahel seotud, kuna viitamine ja eeldus tähendavad illokutiivse akti sooritamist.

Viimasena mainib Searle Austini poolt esitatud **perlokutiivset akti** (ingl *perlocutionary act*), mis avaldab mõju teiste inimeste käitumisele, tunnetele ja mõtetele. See, kas vestluspartner vastab sellele või mitte, on väljaspool kõneleja kõneakti piire ehk teiste sõnadega, kõneleja ei ole kindel, kas ta saab vastuse või mitte. Inimest võib

hirmutada, veenda milleski, palvet esitades võib sundida teda midagi tegema. (Searle 1970: 22–31)

Kõneakti toimumist on täpsemalt kirjeldanud Kalevi Wiik, kes jagab kõneakti teatud algteguriteks. Wiigi järgi esineb lihtsas kõneaktis kaks isikut: rääkija ja kuulaja. Kõneakti algusfaasiks peetakse rääkijal mõtte tekkimist, mida ta tahab kuulajale edastada. Rääkija esimeseks ülesandeks on oma mõtte keelelisse vormi paigutada, nimelt valida õiged sõnad ja väljendusviis, valida sõnu asjaomase keele süsteemile vastavalt. Kuulaja võtab selle sõnumi vastu, tunneb ära keelelise vormi ning töötleb selle mõtteks. Sõnumi vahendamine või kõneakt toimib, kui rääkija on suutnud soovitud viisil oma mõtte kuulajale edasi anda. Rääkija poolt sooritatud kõneakti faasid esindavad kõnemoodustust ja kuulaja poolt sooritatud faasid kujutavad endast kõnetuvastust. (Wiik 1991: 9–10)

Kõneakti ja suhtluse toimumisele aitavad kaasa kõneetikett ja keeleline viisakus. Enne keelelise viisakuse aspekti käsitlemist tutvustatakse käesolevas bakalaureusetöös **kõneetiketi** mõistet. Samuti uuritakse, kuidas on kõneetikett **kultuuriga** seotud.

2. Kõneetikett ja kultuur

Kõneetikett on sotsiaalselt lingvistiline nähtus (Formanovskaja 1987: 12). Kõneetikett on spetsiifilised, rahva poolt ja sotsiaalselt kinnistatud suhtlemise stereotüübid, mis lubavad suhtlemise käigus valida *sina* või *teie* pöördumisvorme (Formanovskaja, Ševtsova 1990: 3). Ta on meie suhtluskultuuri osa. Kultuur on väga mitmetähenduslik sõna. Mõiste **kultuur** tuleb ladina verbist *colere* „viljelema“. Alguses seostus *cultura* konkreetset maaviljelusega ja loomakasvatusega. Aja möödudes hakkas termin tähistama ka mitmeid teisi inimtegevusi ja selle alasid, tooteid ning „vaimu viljelust (*cultura animi* Cicerol), kõrget arengutaset ja rafineeritust“. (Honko, Pentikäinen 1970: 10–11) Kultuur seostub tänapäeva inimesel üha rohkem ka suhtlemise aspektiga ja võimega luua oma vestluspartneriga nõutud ja vajalikul tasemel kontakt. Helen Spencer-Oatey sõnul seostub kultuur sotsiaalsete rühmadega. Inimene on samaaegselt erinevate rühmade ning kategooriate liige. (Spencer-Oatey 2008: 3) Mihhail Lotman (2004: 673) märgib, et semiootika seisukohast kujutab kultuur endast kollektiivset

intellekti ja mälu, mis on sõnumite (tekstide) säilitamise, edasiandmise ning uute sõnumite väljastamise mehhanism. Lotmani (2004: 397) sõnul on kultuur kommunikatiivne süsteem, mis teenindab kommunikatiivseid funktsioone.

Kõneetikett keele ja kultuuri aspektina ning keel ise on maailma rahvaste elu ja kultuuri lahutamatu osa. Mõnes mõttes võib seda nimetada suhtluskultuuri näoks, kuna kõneetikett peegeldab inimese arengutaset suhtlemise osas. Kõneetiketti võib vaadelda nii üldisest kultuuri mõistest lähtudes, kuid ka rahvusliku kultuuri aspektist, kuna kõneetikett on iga rahvusliku kultuuri tähtis element. Keeles, keelelises käitumises, suhtluse stereotüüpides peegeldub rikkalik rahva kogemus, tavade eripära, eluviis. Ühest küljest on kõneetikett suhtluse element, teisest aga keele element, keel ise on aga kultuuri produkt, instrument ja hoidja. (Formanovskaja 2002: 54)

Rahvusliku kõneetiketi spetsiifika on igas riigis huvitav ning omanäoline, kuna peale keele ainulaadsete omaduste, on igal rahval oma tavad ning harjumused, kokkulepitud käitumisnormid ning on kindlaks määratud, kus on vastavalt ühiskonna etiketile ja käitumisnormidele piir lubatavuse ja keelatu vahel. Näiteks on Formanovskaja kirjutanud, et Ilja Ehrenburgist on jäänud ülestähendused, kus viimane märgib, et etiketi kohaselt ulatab eurooplane tervitades käe ja hiinlane või jaapanlane on sunnitud võõrast inimest puudutama ja see võib neile ebameeldiv olla. Viini elanik ütleb *suudlen kätt* ja ei mõtle oma sõnu tõsiselt, kuid Varssavi elanik suudleb daami kätt, kui temaga tutvub. (Formanovskaja 1989: 152) Mongolite⁴ tervitused ja asjadest teatamine sõltuvad aastaajast, näiteks sügisel küsitakse karja kohta; kevadel võidakse küsida, kui hästi kevadet tervitatakse; talvel, kuidas talvitutakse (Formanovskaja 2002: 55). Inglise ei alusta kirja kirjutamist või pöördumist ilma *Dear Sir* väljendita, eesti keeles me kirjutaksime sel juhul *härja* (Formanovskaja 1989: 152). Formanovskaja (2002: 56) on esitanud ka mõned vene keeles olemasolevaid väljendeid, mida kasutatakse tervitades⁵ (vt näiteplokki 4):

(4) a) *Dobrõi denj!* Tere päevast!

b) *Milosti prošu k našemu šalašu!* Tähenduses *Palun, liituge meiega!*

⁴ „1. Kõik mongoli keeli rääkivad rahvad. 2. Mongoolias ja Põhja-Hiinas elavad nn pärismongolid“ (VSL 2012: 716).

⁵ „Tervitus on kedagi kohates tervitamine, kasutades žeste, sõnu, väljendeid“ (EKSS).

- c) *Zaxodite, gostem budete!* Astuge sisse, olge külaline!
- d) *Budjte kak doma!* Tundke end nagu kodus!

2.1. Mõistete etikett ja eetika päritolu

Uurides (kõne-) etiketti peab arvestama ka eetikaga. Terminid **eetika** ja **etikett** on omavahel tihedalt seotud. Formanovskaja järgi on eetika üks tähendus sõnaraamatus inimese, mingi ühiskondliku või professionaalse grupi moraalse käitumise normid. (Formanovskaja 1989: 45) Mõiste **eetika** väljatöötamine ja selle panus tänapäeva kuulub stoikutele (4. saj eKr.). Stoikud on filosoofide rühmitus, keda ei saa keeleteadusega otseselt seostada. Stoikud jaotasid filosoofia füüsikaks, loogikaks ja eetikaks. Nende meelest oli eetika filosoofia peaülesandeks ning selle põhimõte on loodusega kooskõlas elamine. (Tenjes 2010: 18) Sõnu **eetika** ja **etikett** käsitatakse lähedasena, mitte ainult kirjpildi alusel, vaid ka tähenduse poolest, see on iseendastmõistetav (Baiburin, Toporkov 1990: 4).

Mõiste **eetika** tuleb kreeka keelest sõnast *ēthika* ja tähendab „filosoofia valdkonda, mis uurib moraali ja teisalt kõlblusnormide kogumit, mis piiristab ühiskonna liikmete käitumist“ (VSL 2012: 251). Aristoteles on esmakordselt kasutanud mõistet *ēthikos* adjektiivina, mis tähendas kombeline ja eetiline. Ladina keelest on tulnud tava ja kommet tähistatavad terminid *moraalne* ja *moraal* (lad. *mos*, gen. *moralis*). *Ēthos* on osaliselt objektiivne, tähendades käitumises avalduvat harjumust ja osaliselt subjektiivne nähtus, tähendades mõtteviisi. Mõistet *ēthos* käsitlev teadus eetika uurib eetose objektiivset külge, nimelt inimestevahelist suhtlemist, käitumist riigis. Sellest lähtudes peab Aristoteles eetikat poliitika osaks, teisest küljest on eetika otseselt seotud inimesega ja seda võib nimetada inimlikkuse filosoofiaks. (Klassik) Erinevalt eetikast on sõna etikett prantsuse päritolu. Prantsuse keeles on sõnal etikett kaks tähendust:

- 1) pealiskiri, etikett (märgis), lipik.
- 2) rituaal.

Albert Baiburini ja Andrei Toporkov järgi on prantsuse *etiquette* laen hollandi keelest, sõnast *sticke* (tikk, väiksem puupulk). Esmalt ta tähendaski tikku, mille külge seoti toote nimega paber, hiljem paberit pealiskirjaga. Tähendusest **pealiskiri** arenesid välja kitsamad tähendused, nagu tseremoonia järjekorda tähistav sedel ja hiljem rituaal ise. (Baiburin, Toporkov 1990: 4) Praegu kehtiva definitsiooni kohaselt on etikett toote nimetusega, hinnaga, valmistajaga ja muu täpsustatava informatsiooniga objektile kinnitatud sedel (EE).

Etiquette tekkis Louis XIV valitsemise ajal ning tähendas õuerituaali (Formanovskaja 2002: 7). Varasemalt on Formanovskaja kirjutanud, et pr *etiquette* tähendab suhtlemises kehtivaid käitumisreegleid. Etikett reguleerib meie käitumist vastavalt sotsiaalsetele nõuetele. **Kõneetiketti** võib defineerida kui reeglite kogumit, mis määravad meie käitumist suhtlemise käigus ehk **kõnekäitumist**. See on kõne ja keele üksuste lai ala, mis annab inimeste käsituse keelelised rikkused, mis on olemas igas ühiskonnas, väljendama positiivset suhtumist suhtluspartnerite vastu ja vältimaks konflikte. See tähendab heatahtlikku suhtumist. Teisest küljest, sõltuvalt situatsioonist ja atmosfäärist, reguleerib kõneetikett rasket valikut paremini sobiva vormi kasuks, mis sobiks just antud inimesele (saatjale) ja tema konkreetsele adressaadile (saajale). (Formanovskaja 1989: 47) Võrdluseks võib tuua Formanovskaja poolt esitatud laused (näited 5a ja 5b):

(5) a) *Tanja*, käime kinos ära!

b) *Lugupeetud Tatjana Sergejevna, lubage kutsuda teid uut filmi vaatama.* (Formanovskaja 1989: 47)

Näitest on näha, et lauses 5a sinatatakse ja teisel juhul lauses 5b valitakse lugupidavam vorm ja pöördutakse ees- ja isanime järgi.

Vormivalik sõltub kõnelejate sotsiaalsest staatusest, kõneleja ning tema vestluspartneri rollist ühiskonnas, keeleliste vahendite kasutamisest ametlikus või mitteametlikus olukorras, isiklikust suhtumisest üksteisesse. Kõneetikett avaldub kogu suhtlemise käigus, kuid on eriti tähtis esmase kontakti loomisel ning selle edaspidisel hoidmisel. Nagu eespool toodud näidetest näha, väljendub kõneetikett tavapärastes

olmesituatsioonides ja on eriti tähtis suhtlemise algfaasis. Enne kui saame alustada oma vestluspartneriga rääkimist peame temaga kontakti looma. Selleks me tervitame, vajadusel võime inimest tänada või tema ees vabandada. (Formanovskaja, Ševtsova 1990: 3)

Formanovskaja järgi kasutame igapäevaselt kõneetiketi väljendeid järgmistel juhtudel: inimeste poole pöördumine, tervitamine, hüvastijätt, tänamine, vabandamine, millegi puhul õnnitlemine, edu soovimine, kaasa tundmine ja kaastunde avaldamine, millegi soovitamine ja komplimentide tegemine, kellegi kutsumine või millegi palumine. Kõiki eelnimetatud tegevusi me sooritame, arvestades sellega, kas olukord on ametlik või mitte, samuti arvestame oma rolliga vestluspartneri suhtes, konkreetse olukorraga, rahvuslikke harjumustega ja tavadega. Kõik see toimub automaatselt ja reeglipäraselt, sest nii on normikohane. (Formanovskaja 1989: 47–48)

2.2. Suhtlejate sotsiaalsed rollid

Sotsiolingvistid on keele ja ühiskonnavaheliste suhete uurijad. Nende eesmärk ja huvi on anda seletus sellele, miks erinevates sotsiaalsetes kontekstides (ingl *different social context*) toimub suhtlemine erinevalt; nad teevad kindlaks keele sotsiaalsed funktsioonid ning annavad ettekujutuse sellest, kuidas keel määrab ühiskonna tähendust. Uurides, kuidas keelt erinevates kontekstides erinevalt kasutatakse, saame ettekujutuse sellest, kuidas keel ühiskonnas toimib ning millised on ühiskonna sotsiaalsed suhted. Samuti annab keelekasutus teavet inimeste identiteedi kohta. (Holmes 2001: 1)

Spencer-Oatey (2008: 1) sõnul on inimestel kalduvus mõelda suhtlusest kui informatsiooni edastamisest, kuid nagu paljud autorid on märkinud, hõlmab suhtlus ka ühiskondlikke suhteid. Sotsioloogias, sotsiaalpsühholoogias ja ka majanduses on kasutusel ühiskondliku või sotsiaalse rolli mõiste (Formanovskaja 1989: 30). Leonid Krõsini (1976: 42) järgi on **rollid** sotsioloogilisest ja sotsiopsühholoogilisest vaatenurgast inimese erinevad ühiskondlikud käitumisviisid. Koni (1967: 23) järgi mõistetakse **rolli** all ühiskonna poolt normatiivselt heaks kiidetud käitumisviisi. Rollidest võib aru saada kui teatud vastastikustest õigustest ja kohustustest. Sotsiaalse rolli oluliseks komponendiks on **ootus** (ingl *expectation*) ehk see, mida indiviidilt teatud olukorras oodatakse, mida teistel on õigus temalt nõuda ning kuidas ta peab oma käitumisega nendele ootustele vastama. Näiteks on külla tulles külalise kohustus esimesena tervitada. Õpetaja on kohustatud koolis lapsi õpetama ning tal on õigus lastelt sõnakuulmist ja tähelepanelikkust oodata. (Krõsin 1976: 43) Ootuste ja rollide tähtsuse näiteks on Katrin Kernil ja Ilona Võigul esitatud registri mõju kooli piires, kus tuuakse välja uurimistöö kaitsmist puudutavad aspektid, mis mõjutavad retsensenti ehk oponenti sõnavõtu koostamisel. Nimelt peab ta arvestama järgmisi elemente: suhtlusvaldkond on üsna formaalne, asukohaks on kool; sõnavõtu sisu peab olema teaduslik, suhtlusviis peab olema avalik, suuline, tüübilt esitlev ehk argumenteeriv, samas ettekirjutatult dialoogiline (küsimuste esitamine), peab toetuma teisele tekstile, kasutades ümberütlemist ja otsetsitaate. Kõige tähtsam element on tema roll, mis peab olema kaitsjale vastanduv, kaitsjat toetav või selline, mis esindab kõrgemat teaduslikku tõde. Lähtudes sellest, oodatakse oponendilt viisakat, teemale keskendunud sõnavõttu, mis

lõpeb hinnanguga ja näitab kuivõrd edukalt on kaitsja oma uurimisülesandega toime tulnud. (Kern, Võik 2014: 19)

Sotsiaalne roll võib-olla kindlaks määratud. Näiteks: õpetaja – tudeng, tööandja – töötaja, sõber – sõber, müügiassistent – klient, juhataja – komitee. Need rollid mitte ainult ei mõjuta osaliselt suhtluse jõujooni ja distantse osalejate vahel, vaid määravad iga liikme õigused ja kohustused. (Spencer-Oatey 2008: 37) Viimast on maininud ka vene keeleteadlane Formanovskaja. Sotsiaalne roll on positsiooni ja funktsiooni normatiivne ühend. (Formanovskaja 1989: 31) Positsioon on inimese seisund sotsiaalses keskkonnas. On imiku, lasteaialapse, koolilapse, tudengi, töötaja, pensionäri positsioonid; samuti isa ja ema, vanaisa, poja, lapselapse positsioonid; töötaja ja ametniku, inseneri ja direktori positsioonid jne. Sotsiaalsete positsioonide lõpmatu loendile on iseloomulikud spetsiifilised funktsioonid, mida igal positsioonil olev inimene on võimeline ning on kohustatud täitma. Teatud sotsiaalne roll on inimese mõtlemises seotud õige käitumisega, sellega, millele on inimesel õigus ning ootustega, mida inimene on kohustatud antud rollis olles tegema, nagu eespool juba mainitud. Lähtudes sellest, ei oodata lapselt õpetlikku tooni ja eakalt inimeselt lapsikut käitumist, koolilapsel on hulk kohustusi, mida ta peab täitma vastavalt omandatud reeglitele ning teda ümbritsevate inimeste ootustele. Järelikult on **positsioon, funktsioon, õigused, kohustused** ning **ootused** teatud **ühtse, normatiivse sotsiaalse rolli komponendid**.

Ühiskonna liikmena käitub, tegutseb ja räägib inimene vastavalt oma sotsiaalsele rollile. Teisisõnu: tema viisakuskood ja kõnekäitumine on otseselt seotud tema rolliga. (Formanovskaja 1989: 31) Sotsiaalse rolli karakteristikute määratlemisel on oluline tähtsus **püsiivatel tunnustel**. Formanovskaja on iseloomustanud järgmisi enda poolt esitatud tunnuseid: **sugu, vanus, elukoht, haridustase, amet, positsioon tööl ja perekonnas** jt. (Formanovskaja 1989: 31)

Sugu. Vaadeldes sool põhinevat eristamist peab mainima, et naised valivad tihti hellitusliiteid, moodustavad emotsionaalselt ekspressiivseid väljendeid ja annavad hinnanguid. Nende kõne on pehmem. Erinevalt meestest kasutavad naised harvem brutaaalseid väljendeid. Formanovskaja on kirjutanud, et intonatsioon võib olla naiselik või mehelik. Sellest tuleneb, et suhtluse käigus valitud teemad ja valitud viisakuskood eristavad kõnelejaid sookategooria alusel.

Vanus. See tunnus jagab inimesed üldiselt lasteks, noorteks, keskealisteks ja vanemaks põlvkonnaks, piirid ei ole siin muidugi kindlad. Formanovskaja järgi on noorte kõne vaba, loomulik ja sundimatu. Vanuse ja staatuse järgi endale võõraste võrdsete inimestega võivad noored sinatada, neile on omane soov teistest eralduda, paista silma slängiga, mis on vanemale põlvkonnale tihtipeale tundmatu. Keskealiste kõne on rikkam ja on teistest vanusekategoriatest rohkem vanusepiiridega seotud. Nad asuvad võtmepositsioonil, nad on vanemate ja noorte vahel olev ühenduslül. Vanem põlvkond ei ole uuendustele kalduv, nad näevad oma noorusaegset kõnet ja keelt nii-öelda läbi roosade prillide ning nende arvates see oli ideaalne. Vanema põlvkonna meelest risustavad ja rikuvad hilisemad põlvkonnad keele ära. Need seisukohad olid olemas juba Antiik-Kreekas, kuid vaatamata halbadele mõjudele arenevad rahvuskeeled.

Elukoht. Eristatakse linna- ja külaelanikke, ka on võimalik eristada kõnet ja käitumist geograafiliste piirkondade alusel. Kõige rohkem ilmnevad erinevused linna- ja külaelanike kõnes, seda eriti vanema põlvkonna seas. Elades külades võivad elanikud vastutulijat tervitada, isegi kui nad ei tunne teda isiklikult. Üldiselt on olnud nii, et kui sind tervitatakse, ju siis oled hea inimene. (Formanovskaja 1989: 31–34) See on tavaline, kuna külad on enamasti väikesed ja kõik tunnevad kõiki. Võidakse soovida jõudu töö tegemisel. Linnas, nagu näitab praktika, ei ole võõrastele omane üksteist põhjusega tervitada, see võib pigem hirmutada ja tekitada rida küsimusi. Ümbritseva perekonna ja keskkonna mõned dialektide omadused võivad mõjutada kõnemaneeeri ja keelekasutust (Formanovskaja 1989: 31–34).

Oluliseks tunnuseks sotsiaalse rolli määratlemisel on rääkijate haridustase.

Haridustase. Selle tunnuse alusel jaotatakse inimesed kirjakeele⁶ ja tavakeele⁷ kandjateks (Formanovskaja 1989: 34). Haritud inimene kasutab rohkesti akadeemilisi väljendeid, on võimeline looma terviklikku mõtet sisaldavat lauset ning ladusat ja sidusat teksti. Haridustase mõjutab inimese väljendusoskust. Tänu teadmistele on inimene võimeline looma vajalikke kontakte, arenema ning jõudma vajaliku tasemeni,

⁶ „1. Kirjakeel on reeglistatud ja korrastatud keelevorm“ (EKI). 2. „Keele ühtsem, üldrahalikult kasutatav keelekuju (kirjas ja kõnes)“ (EKSS).

⁷ „Tavakeel on argikeel, kõnekeel“ (EKSS).

näiteks ametipositsioonini. Lai silmaring lubab vältida paljusid konflikte ning lahendada konkreetseid probleeme eriliste pingutusteta, sõnade abil. Keelekasutust mõjutavad ka inimese eriala ja töö (Formanovskaja 1989: 34).

Amet. Inimese amet nõuab temalt ka teatud väljendusoskust. Inimene peab omandama oma eriala sõnavara, et vältida tavakeele kasutamist formaalset keelekasutust nõudvas olukorras. Ametipositsiooni seisukohalt teietab enamik töötajatest endast kõrgemal positsioonil asuvat inimest, kolleegi. Tavaliselt on need ülemused, nt direktorid, juhatajad jt. Teietades näidatakse oma lugupidamist teise inimese vastu. Tööl võib seda suhtlust nimetada hierarhiliselt positsioonilt suhtlemiseks, kui kõrgemal positsioonil on kas juhatajad või direktorid ja nii öelda madalamal tasemel lihttöötajad, kelle ülesandeks on vastata ülemuse ootustele, täita oma ülesandeid nii hästi kui võimalik. Sinatada võib-olla lubatud ülemuse enda soovist lähtudes, kui jõutakse konkreetsele kokkuleppele suhtluse osas. Selline vormivalik võib aidata vältida ebamugavust tööl, luua usaldusväärseid suhteid töökaaslaste vahel ning mõnes mõttes säästa ka kõneleja aega pöördumise ajal, kuid bakalaureusetöö autori arvates on ikka enamikel juhtudel oodatud ülemuse teietamine. Need on ühest küljest ühiskonna poolt seadistatud normid ja teisest küljest on pöördumisvormi valik väga individuaalne ning sõltub olukorrast ja inimestest.

Perekond. Nii nagu tööl, on ka perekonniti tervitamisavad tihti erinevad, samuti erinevad arusaamad perekonnasisesest suhtlusest. Paljusi see sõltub rahvusest. Näiteks on venelastel tavaks teietada endast vanemat inimest, pöörduda tema poole ees- ja isanime kasutades. Oma vanavanemaid ei nimetata nime pidi, vaid öeldakse *babuška* (vanaema) ja *deduška* (vanaisa), nagu ka eesti kultuuris. Kuid täiskasvanutega rääkimise ajal võib vormivalik ja üldse kõneleja tagasihoidlikkus väljendite osas varieeruda. Eesti kultuuris on tavaks rohkem sinatada, kuid see ei tähenda, et eestlased väljendavad sellega oma lugupidamatust perekonnaliikme ja eriti vanema vastu. Perekondades püütakse vältida ropendamist ja vandumist ning õpetatakse lapsi varasest east viisakalt väljenduma. Mõlemas kultuuris jälgitakse, kus on etiketi normide kohaselt lubatavuse ja keelu piir.

Formanovskajaga sarnaselt on sarnased püsivad tunnused esitanud vene keeleteadlane Leonid Krõsin (1976: 43). Eespool mainitud sotsiaalsed tunnused, nagu

sugu, vanus, elamiskoht, haridustase, amet, ei ole inimeses eraldatud. Reeglipäraselt moodustavad need tunnused ühtse terviku. Püsivatele tunnustele lisanduvad **ajutised, situatiivsed rollid**. Viimastes me viibime igapäevaselt ja vahetame neid vastavalt olukorrale. Need on **ostja, kliendi, patsiendi, jalakäija, reisija, autojuhi** ja paljud teised rollid. (Formanovskaja 1989: 34–35) Krösini (1976: 43) järgi sõltuvad ajutised rollid olukorrast. Ajutised tunnused erinevad püsitunnustest oma võime poolest pidevalt muutuda (Formanovskaja 1989: 35).

Inimesed valivad konkreetse koodi, kuna see lihtsustab konkreetse teema arutelu. Janet Holmes on esitanud ka teisi koodi valikut mõjutavaid faktoreid: **sotsiaalne distants, inimestevaheline staatuse suhe** (ingl *status relationship between people*), **formaalsus ja funktsioon ehk suhtlustegevuse eesmärk** (ingl *goal of interaction*). **Sotsiaalne distants** on relevantne ehk asjakohane. Peamiste küsimustena on Holmes esitanud järgmised: *Kui hästi me tunneme teineteist? Mis on vestlejate sotsiaalne distants nimelt kas nad on sõbrad, sugulased või võõrad?* (Holmes 2001: 25–26) Sotsiaalse distantsi määrab näiteks n.ö usaldus, meeldivus ja ebameeldivus, suhete faas, s.t kaua suhtlejad teineteist tunnevad.

Inimestevaheline staatuse suhe määrab näiteks suhtlejate vestluse tonaalsuse. Staatusest on kirjutanud ka Spencer-Oatey (2008: 37) ja esitanud selle **määratletud sotsiaalsed rollide** termini all. Näiteks õpetaja – tudengi suhe jne.

Formaalsus on „asjaajamise, tavade või käitumisreeglite kindlaksmääratud vorminõue“ (EKSS). Näiteks kirikus tseremoonia ajal toimuv suhtlus erineb sellest, mis toimub pärast tseremooniat.

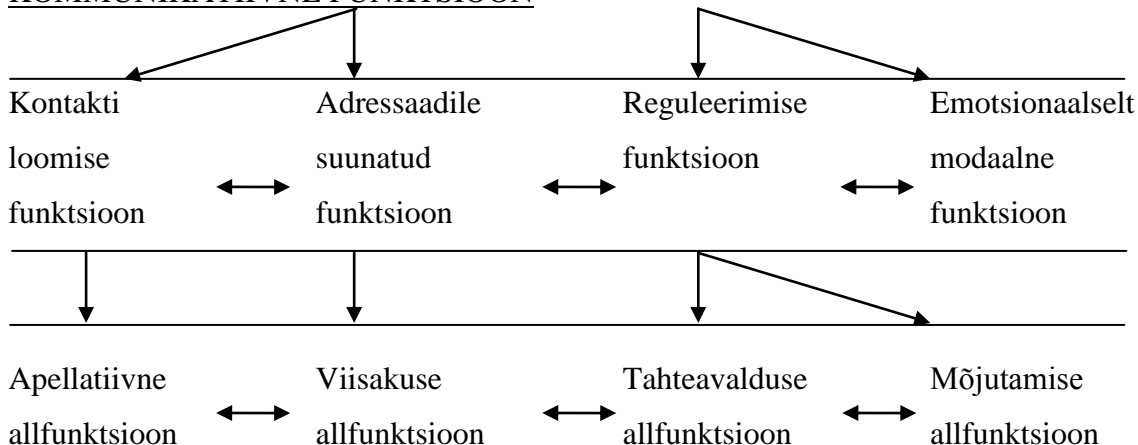
Vastastikuse toime funktsioon ehk eesmärk. Oluline on kas inimene palub midagi või annab kellelegi käsu. (Holmes 2001: 26)

Olles erinevates suhtlussituatsioonides, orienteerub inimene olustikus, teeb kindlaks oma vestluspartneri tunnused ja rollid ja lähtudes sellest, mis on antud olukorras kõige sobilikum, valib *sina* või *teie* vormi, vahel ametliku või familiaarse tonaalsuse. Nii käitumises kui ka kõne poolest on iga inimene individuaalne, kuid samal ajal püsib igaüks meist teatud sotsiaalsetes suhetes teistega, sotsiaalsete rollide ning kohustuste raames. (Formanovskaja 1989: 35–36)

2.3. Kõneetiketi funktsioonid

Kõneetikett on vestluspartneriga kontakti ja suhtluse toetamiseks soovitud tonaalsuses loodud kommunikatiivsete üksuste süsteem. Olles keeleliste üksuste funktsionaalne mikrosüsteem, on kõneetiketi aluseks keele funktsioonid: kommunikatiivne ja tunnetus-funktsioon, maailma peegeldamise ja mõtete väljendamise funktsioon. Esimene neist on väga aktiivne, teine seevastu küllaltki passiivne, kuna kõneetiketi üksuste teadmiste sisu ei ole suur. Näiteks ei eelda traditsiooniline küsimus *Kuidas läheb?* adressaadilt ammendava vastuse saamist. Mõtete väljendamise funktsioonil on oma eesmärk. Selle puudumisel ei eristataks me tervitamisest hüvastijätust, soove tänamisest. (Formanovskaja 1987: 13) Keele kommunikatiivsete funktsioonide baasil eksisteerivad **kõneetiketi funktsioonid** (joonis 2) (Formanovskaja 1987: 13): **kontakti loomise funktsioon, adressaadile suunatud, reguleerimise ja emotsionaalselt modaalne funktsioon**. Nendel on omakorda allfunktsioonid: apellatiivne, viisakuse, tahteavalduse ja mõjutamise allfunktsioonid. (Formanovskaja 1987: 15)

KOMMUNIKATIIVNE FUNKTSIOON

Joonis 2. Kõneetiketi funktsioonid ja nende allfunktsioonid.

Kõneetiketi funktsioonid. Üks tähtsamaid funktsioone on **kontakti loomine**, mille allfunktsioon on **apellatiivne**⁸.

Kontaktne funktsioon. Kontakti all mõeldakse suhete loomist, tugevdamist ja hoidmist. Hoitakse suhteid ning väikestes või suurtes gruppides tekkivaid suhteid. (Formanovskaja 1987: 13) Nende hulgas eristatakse järgmisi tüüpe: sõbralike ning ametlikult viisakate suhete säilitamine, toetamine, tugevdamine (Kiseleva 1978: 45). Kontakti loomise funktsioon esineb nii suhtluse alguses kui ka lõpus. Huvastijätt tähendab kontakti katkestamist mingiks ajaks ja annab võimaluse edaspidiseks suhtluseks pärast lahusolekut. Kontakti loomine on selgelt eristuv ning selle kaudu teostub vestluspartneri tähelepanu võitmine. Teine funktsioon on suunatud adressaadile.

Apellatiivne funktsioon tähendab kellegi tähelepanu võitmist. Selle eesmärk on anda märku soovist jätkata jutuajamist. Apellatiivse funktsiooniga on seotud **adressaadile suunatud funktsioon**. Kõneetiketi üksuste realiseerumine toimub üksteisesse suhtumise kaudu ja on seotud *sina – teie* vormi valikuga. Selle tõttu on adressaadiga seotud funktsioon seotud **viisakuse allfunktsiooniga**. Viisakus avaldub tänamise ja vabandamise, tervitamise ja huvastijätku korral, õnnitlemise ja soovide käigus. Kontakti loomise ja orienteerumise funktsiooniga on tihedalt seotud kolmas – **reguleerimisfunktsioon**. Teatud vormi valik reguleerib suhtluse käigus kõneleja ja kuulaja suhete iseloomu, määrab edaspidise suhtluse tonaalsuse. Kõneetikett on see, mis reguleerib vanema ja noorema, direktori ja töötaja, õppejõu ja üliõpilase suhteid.

Adressaadile avaldavad mõju **tahteavalduse** (saab alguse *minust*) ja **mõjutamise** (suunatud *sina* isikule) **allfunktsioonide kaudu**. Need funktsioonid on kõneetiketile iseloomulikud selle tõttu, et iga üksus eeldab vestluspartneri reaktsiooni, verbaalset⁹, tõhusat reaktsiooni või **žesti kasutamist**. Eriti tõhusalt väljenduvad need allfunktsioonid järgmistel juhtudel: palve, nõuanne, kutse, ettepanek, nõue, käsk, keelitus. Neljas tähtis peafunktsioon on **emotsionaalselt modaalne funktsioon**, mis väljendub suhtluse käigus valitud tonaalsuses. See on seotud inimese tunnete, emotsioonide ja suhetega. Üksused sisaldavad emotsionaalselt ekspressiivseid elemente.

⁸ „Apellatsioon (pr *appelation* < *ld appellatio*): pöördumine, nimetamine, edasikaebus“ (VSL 2012: 90).

⁹ „Verbaalne on sõnaline; keeleline.“ (EKSS).

Sellisel juhul me võime väljendada näiteks oma rõõmu öeldes *Mul ei ole sõnu sind tänada! Mul on nii hea meel sind näha!*

Funktsioonide kompleks moodustab kõneetiketi spetsiifilise, funktsionaalse välja, mis teistes kommunikatiivsetes üksustes sellisena ei avaldu. Seda funktsionaalset välja teenindavad temaatilises grupis temaatiliselt ühendatud sünonüümsed üksused, mis moodustavad semantilise välja. Kõneetiketi funktsioonidega lähemalt tutvumine võimaldab aru saada, millisel kohal on kõneetikett suhtluses, milleks seda vaja on ja kuidas ta realiseerub ja töötab vestluspartnerite üldises kommunikatsiooni kontekstis. (Formanovskaja 1987: 13–15)

2.4. Kõneetiketi omadused

Kui eurooplase juurde tuleb külaline ja imetleb seina peal olevat pilti, toas olevat vaasi või muud, siis peremees on rahul. Kui eurooplane imetleb hiinlase majas mingit eset, siis peremees kingib seda talle. Seda nõuab viisakus. (Formanovskaja 1989: 152)

Kõneetiketi jõud peitub tema erilistes sotsiaalsetes ja lingvistilistes omadustes. Esimene neist on ühiskonna nõuded, etiketi normide järgimise möödapääsmatus. Teisisõnu, kui soovid olla oma ühiskonna liige, tee seda, mis sinult oodatakse, vastavalt suhtlusolukorrale. Teine omadus on see, et kõneetikett on nii-öelda sotsiaalne paitamine. Ta on meie jaoks mugav, soovitud ja meeldiv. Kõik soovivad seda saada, seega peab seda ka vastu andma. Kolmas omadus seisneb selles, et kõneetiketi valemi esitamine kujutab endast kõnetegevust. See tähendab, et sõna on tegevus või akt. Öeldes *Aitäh*, sooritame me heatahtlikkuse akti. Neljas omadus on järgmine: kõneetiketi stereotüüpide keelelises struktuuris on olemas kõneleja *mina* ning adressaadi *sina*. Mõnel juhul on see avatud (vt 6a), mõnel juhul varjatud kujul (vt 6b) (näited)¹⁰:

(6) a) *Ma tervitan Teid*

b) *Tere!*

Kuidas ka ei oleks, on *mina* ja *sina* vormid alati koostööaltid ning on seotud siin ja praegu. (Formanovskaja 1989: 155)

Kõneetikett ja selle normid näitavad vestluspartnerite suhteid ja teatud staatust: oma/võõras, kõrgemalseisev/alamalseisev, tuttav/võõras ja isegi sümpaatne/antipaatne inimene. Järgnev näide demonstreerib tavalist juhtumit noorukite suhtlemisest.

(7) *Zdorovo, parni!*¹¹ Eesti keeles see oleks *Tere, mehed!*

Näite põhjal selgub, et antud juhul valis noormees sellise pöördumisvormi, mis asetab teda teiste noormeestega ühele tasemele, demonstreerib familiaarset suhtumise tonaalsust, mis on noorukitele omane. Selline pöördumisvorm ütleb teistele *ma olen*

¹⁰ Formanovskaja 1989: 155.

¹¹ Formanovskaja 1989: 49.

oma, lähedane. Direktori või vanema inimesega rääkides ei julgeks noormees sellist vormelit kasutada, kuna sellisel juhul rikuks ta rollisuhete norme. Õige oleks sel juhul tervitada vanemat austusega, kasutades viisakamat *teie* – vormi. Vastasel juhul inimene, antud juhul noormees, näitab oma lugupidamatust, seega ta käitub ebaviisakalt. Sellest lähtuvalt on **ebaviisakus** selline ilming, kui adressaadile omistatakse tegelikust ehk tema staatuse rollist madalam roll. **Viisakus** aga väljendub lugupidamises. Lugupidamine eeldab isiku väärikuse tunnustamist, samuti diskreetsust, taktitunnet teise vastu. Kõneetiketi jõud peitub tema võimes peegeldada erilist informatsioonitaset, mida me jagame teistega suhtlemise ajal. Kõneetikett on viisakuse lahutamatu osa. (Formanovskaja 1989: 49–51)

3. Keeleline viisakus

Erinevatel ajalooperioodidel on valitsenud viisakusest erinevad ettekujutused. 20. sajandi humanitaarteadused on hakanud viisakust käsitlema kui verbaalset (ja mitteverbaalset) käitumist, mis on suunatud erimeelsuste ennetamisele ja hea alatooniloomisele. (Vlasjan 2011: 38) Viisakas suhtlemine teineteisesse eeldab vastastikust panust, mis on koostööprintsipi aluseks. Teiste sõnadega, olles teistega viisakad, ootame me sama vastu. Viisakus on kogu ühiskonna mõtlemises ja mõistmises omaette küsimus. Kuid siiski, mis puudutab kõneetiketi ning pöördumisvormide kasutamist, on nii matemaatiku kui ka keeleteadlase arusaam viisakusest umbes sama. Keelelisest seisukohast on **viisakus** sõnavaliku küsimus, laiemalt tähendab kõneainevalikut üldse ehk millest sobib kõnelda, millest mitte. Viisakuse taotlemiseks ja heade suhete säilitamiseks on eri keeltes kasutusel mitmed suhtlemisvõtteid: nt pehmendamine ehk tingiv kõneviis (vt 8a) ja eufemismid (tõe mõõdukas varjamine) (vt 8b) (Kern, Võik 2014: 14):

(8) a) Palun, kas *istuksite* koha võrra edasi?

b) See ettepanek on intellektuaalselt väga huvitav, kuigi praeguste rahaliste võimaluste juures muidugi raskesti *implementeeritav*¹² (ingl *implement*).

Näitelausest 8b ilmneb, et eufemismide kasutamise korral soovitakse pöörata teise tähelepanu millelegi muule. Jutukaaslase hoiakute ja teadmiste ebakindluse korral, peaks püüdlema neutraalse ja korrektse keelekasutuse poole. (Kern, Võik 2014: 14–15)

Viisakuse definitsioonid on esitatud paljude keeleteadlaste poolt. Eesti keeleteadlastest on seda uurinud näiteks Leelo Keevallik ja R. Pajusalu. Keevallik on esitanud tavakeeles kasutatud sõna viisakus kaks tähendust: lugupidav käitumine, eeskätt võõraste ja vanemate inimestega, ja „üldiselt normikohane käitumine“. Sellest järeldub, et kõnetussõnade täpsemaks kirjeldamiseks ei ole termin **viisakas** mõistlik. Kasutusele on võetud termin **adekvaatne**, mis osutab nii normikohasele, olukorda sobivale ja ootuspärasele käitumisele kui ka keelekasutusele. (Keevallik 1998: 552)

Friederike Braun on kirjutanud termini **viisakas** ebasobivusest asesõnade kirjeldamiseks. Tema järgi on paljudes keeltes adressaadi jaoks kaks asesõna: lähedane (ingl *intimate*) ja viisakas (ingl *polite*). Saksa keeles on need *du* ja *Sie*, prantsuse keelest toob ta võrdluseks *tu* ja *vous*, ning hispaania keelest *tu* ja *usted*. (Braun 1988: 46)

Pajusalu (2010: 5) järgi on viisakus ühiskonna üldine põhimõte. Viisakuse defineerimiseks peab lähtuma sõnast viisakas. EKSS defineerib mõistet **viisakas** järgmiselt: „Hea käitumise tavadid järgiv või neile vastav; meeldiva käitumisega, heade kommetega; hea tooni kohane“ (EKSS 2009: 336). Rääkides käitumisest, eristab Richard Watts kolme käitumise tüüpi: viisakas (ingl *polite*), ebaviisakas (ingl *impolite*) ning ühiskonna poolt vastuvõetav käitumine (ingl *socially appropriate*) (Watts 2003). Viisakust on igapäevaelus tõlgendatud kui suhteliselt ametliku keele, selliste vormide nagu sõõr (ingl *sir*) ja proua (ingl *madam*) kasutamist (Spencer-Oatey 2008: 2). Bruce Fraser ja William Nolen on öelnud, et mitte ükski lause ei ole loomupäraselt viisakas või ebaviisakas ning oma ebaviisaka käitumise näitamiseks me kasutame ebaviisakaid väljendeid. Viisakuse sotsiaalset hinnangut ei määra väljendid ise, vaid need tingimused, kus neid väljendeid kasutatakse. (Fraser, Nolen 1981: 96) Spencer-Oatey on samal arvamusel. Nimelt tema sõnul ei ole laused või lingvistilised konstruktsioonid

¹² „Implementeerima – rakendama, kasutusele võtma“ (EKI).

faktist tulenevalt viisakad või tahumatud, pigem on viisakus sotsiaalne hinnang ja kõnelejaid hinnatakse nende viisaka käitumine alusel ja sõltuvalt sellest, mida ja millises kontekstis nad väidavad. Viisakus on selles mõttes sobivuse küsimus. Edasine termini **viisakus** piiritlemine (ingl *limitation*) seisneb selles, et see rõhutab sotsiaalsete suhete harmoonilist aspekti ning viisakusteooria on sellele aspektile keskendunud. (Spencer-Oatey 2008: 2–3)

3.1. Viisakusteooria

Viisakust käsitlevaks universaalseks teooriaks peetakse Penelope Browni ja Stephen Levinsoni poolt 1978. aastal esitatud viisakusteooriat, millega saab lähemalt tutvuda nende teoses „Politeness: Some Universals in Language Usage“. Teooria keskmeks on mõiste **nägu** (ingl *face*), mille all mõeldakse positiivset sotsiaalset väärtust, mis kuulub igale ühiskonnaliikmele. (Brown, Levinson 1987) Mõiste **nägu** on üle võetud ameerika sotsioloogilt Erving Goffmanilt (Brown, Levinson 1987: 61). Goffmani järgi on nägu positiivne ühiskondlik ilme, minapilt (ingl *positive public self-image*), mida tahab omada iga indiviid (Goffmann 1967: 5).

Browni ja Levinsoni viisakusteooriaalast sõnavara on oma kutsemagistriprojektis käsitlenud Hanna Rosenvald (Rosenvald 2002). Rosenvaldi (2002: 26) järgi on mõiste **nägu** tõlgendatud nii: „avalik minapilt, mida iga ühiskonnaliige tahab pidada enese omaks, tahtes ühtlasi, et teised seda tunnustaksid“. Browni ja Levinsoni teooria järgi eristatakse suhtleval inimesel kahte nägu: **positiivne** ja **negatiivne** (Brown, Levinson 1987).

Positiivne nägu on väärikas, positiivne kujutis, millele suhtluse käigus pretendeerivad kõik kõnelejad, sõna-sõnalt *soov olla aktsepteeritud teiste poolt*. **Negatiivne nägu** avaldub soovi tegutseda vabana, ilma et keegi meid kontrolliks või sunniks. See on soov olla iseseisev või sõltumatu. (Brown, Levinson 1987: 61–62) Suhtluse ajal peavad kõnelejad olema huvitatud oma ja vestluspartneri näo säilitamisest. Browni ja Levinsoni teooria kohaselt on kaks nägu tasakaalus. Reaalses suhtluses on palju **nägu ohustavaid tegusid** (ingl *Face Threatening Acts, FTA*). Nägu ohustavad teod on ohuks mõlemale näole, positiivsele ja negatiivsele. Nägu ohustavate tegude

näidetena võib esitada nt kaebused (ingl *complains*), katkestamise (ingl *interruption*), ohud (ingl *threats*), tugevate emotsioonide väljendamine, palvete esitamise jms). Sõltuvalt sellest, kumba nägu ohustatakse, jaotatakse näod nelja tüüpi:

1. Rääkija positiivset nägu (vabandus, komplimendi vastuvõtt, enesealandamine jt)
2. Rääkija negatiivset nägu (tänu avaldamine, õigustus, pakkumise vastuvõtt jt)
3. Kuulaja positiivset nägu (halvakspanu, vastuolu või üksmeele puudumine, lugupidamatus, tabuteemade mainimine jt)
4. Kuulaja negatiivset nägu (käsklused ja palved, pakkumised ja nõuanded, ähvardus, hoiatamised, väljakutsed, komplimendid jt) (Brown, Levinson 1987: 65–68)

Nägu ohustavad aktid ehk teod on dialoogi loomulik ja tähtis osa: inimestel tekivad erimeelsused, nad paluvad vabandust, annavad nõu jne. Goffmani järgi on näo säilitamise oskus sama, mis liiklusreeglite õppimine, olles sotsiaalses vastasmõjus (Goffman 1972: 323). Browni ja Levinsoni meelest on jutukaaslase suhtluse kahjustamise vältimiseks vaja kasutada erinevaid **strateegiaid**. Strateegiate kasutamine on vajalik selleks, et hoida alles harmooniat ning kahjustamata (ingl *undamaged*) nägu. (Browni ja Levinsoni 1987: 65) Teooria kohaselt on Brown ja Levinson (1987: 92) esitanud neli **ülemstrateegiat** (ingl *high-level strategies*): **kompenseerimata otsene viisakus**¹³ (ingl *bald on-record*), **kompensatsiooniga otsene viisakus**¹⁴ (ingl *on record*), mis on suunatud positiivsele või negatiivsele näole, **kaudne viisakus**¹⁵ (ingl *off record*), **ohustava teo mittesooritamine**¹⁶ (ingl *output of FTA*). **Kaudne viisakus** on viisakuse ülemstrateegia, kus kõneleja ei seo end nägu ohustava teoga (Rosenthal 2002: 33). **Kompenseerimata otsene viisakus** on ülemstrateegia, mille kohaselt tegu on sooritatud varjamatult ning kõneleja ei heasta seda (Brown, Levinson 1987: 69). **Kompensatsiooniga otsene viisakus** vastandub eelmisele ehk kompenseerimata otsesele viisakusele. (Brown, Levinson 1987: 68–71) Kui kõneleja on valinud

¹³ Rosenthal 2002: 22.

¹⁴ Rosenthal 2002: 33.

¹⁵ Rosenthal 2002: 33.

¹⁶ Rosenthal 2002: 33.

strateegia, mis võimaldab vähendada nägu ohustatavat riski, valib kõneleja need lingvistilised vahendid, mis viivad teda soovitud tulemuseni (Brown, Levinson 1987:91).

3.2. Positiivne ja negatiivne viisakus

Viisakus aitab säilitada suhtlejate nägu (Brown, Levinson 1987). Eristatakse **positiivset** ja **negatiivset viisakust**. Esimene põhineb lähenemisel (ingl *approach-based*), teine distantstil (ingl *distance-based*).

Positiivne viisakus on seotud solidaarsusega, jutukaaslase ja teiste isikute ühendamise ühte gruppi. (Brown, Levinson 1987: 70) Sotsiolingvistilises kirjanduses on kasutusel ka teised positiivset viisakust tähistavad terminid (Larina 2009: 160). Ron Scollon ja Suzanne Scollon nimetavad seda **solidaarsuse viisakuseks** (ingl *solidarity politeness*) (Scollon, Scollon 1981: 175), 2001. aastal on nad võtnud kasutusele mõiste **asjassesegatus** (ingl *involvement*) (Scollon, Scollon 2001: 48), Deborah Tannen¹⁷ kasutab mõistet **kogukond** (ingl *community*) (Tannen 1981: 385). Eespool mainitud terminid väljendavad positiivse viisakuse peamist funktsiooni, nimelt partnerite lähenemist suhtluses. Positiivsele viisakusele viitab rääkija ja kõneleja ühte gruppi kuuluvus, mis võib väljenduda *sina* – vormi kasutamises, või kui keeles on mitteametlikus suhtluses kasutusel mõlemad pöördumisvormid, siis see väljendub slängi või ellipsi (väljajätku) kasutamises ja koodivahetuses (Vlasjan 2011: 38).

Negatiivne viisakus on seotud jutukaaslaste enesepiiramisega, püüdlusega vältida konflikte (Brown, Levinson 1987: 70). Negatiivse viisakuse tähistamiseks on sotsiolingvistikas esitatud järgmised terminid: **lugupidamise viisakus** (ingl *deference politeness*) (Scollon, Scollon 1981), **iseseisvumine** (ingl *independence*) (Tannen 1981; Scollon, Scollon 2001: 48).

Tatjana Larina on kirjutanud, et venekeelsetes tekstides võib kohata positiivse viisakuse nimetuse asemel terminit **solidaarsuse viisakus** (vn *вежливость солидарности*), nagu seda on esitanud ka R. ja S. Scollon¹⁸, ning negatiivse viisakuse asemel võidakse kasutada terminit **austuse (lugupidamise) viisakus** (vn *вежливость*

¹⁷ Deborah Tannen – Ameerika akadeemik ja lingvistika professor (Tannend).

¹⁸ Scollon, Scollon 1981: 175.

почтения). Lähenemist või distantsil olekut nimetab Larina viisakuse ülemstrateegiaks, mida kasutatakse ühtsete kommunikatiivsete eesmärkide saavutamiseks, mis määravad kaks viisakuse tüüpi ehk positiivse ja negatiivse viisakuse. (Larina 2009: 161)

Eesmärk saavutatakse kõnetaktide abil (mis on Browni ja Levinsoni terminoloogia strateegiad), mis omavad etnokultuurilisi iseärasusi ja sõltuvad kultuuri tüübist ja selles või teises ühiskonnas vastuvõetud suhtluse pragmaatilistest suhtluse konventsioonidest¹⁹: kui hinnatakse solidaarsust, valib rääkija positiivse viisakuse strateegiate vahel, kui rõhutatakse jutukaaslase iseseisvuse austamist, valitakse negatiivse viisakuse strateegiat. Erinevad strateegiatüübid on seotud erinevate kõneaktidega. (Vlasjan 2011: 38) Browni ja Levinsoni **positiivse viisakuse strateegiaid** nimetatakse **sotsiaalseteks kiirendajateks (katalüsaatoriteks)** (ingl *social accelerator*), millega vestluspartnerid vähendavad neid eraldavat distantsi (Larina 2009: 309). Positiivne viisakus hõlmab neid strateegiaid, mis osutavad rääkija ja kuulaja soovide osalise kattuvusele. (Vlasjan 2011: 38) Larinagi (2009: 308), nagu Brown ja Levinson, on kirjutanud, et need strateegiad on suunatud teineteisemõistmisele, igäuhe soovide rahuldamisele, et olla märgatud, arusaadud, kuulatud, armastatud. Brownil ja Levinsonil on esitatud viisteist positiivse viisakuse strateegiat (Brown, Levinson 1987: 103–129):

1. Pöörake tähelepanu kuulajale, tema huvidele, soovidele ja vajadustele.
2. Liialdage huviga, heakskiiduga, sümpaatiaga kuulaja vastu.
3. Demonstreerige suurt huvi.
4. Looge grupiidentiteet (kasutage dialekti, slängi, *sina* – vormi).
5. Püüdke kokkuleppele jõuda.
6. Vältige erimeelsusi.
7. Looge ühine ruum.
8. Tehke nalja.
9. Arvestage kuulaja soovidega.
10. Andke lubadusi, tehke ettepanekuid.
11. Väljendage optimismi, olge optimistlikud.
12. Haarake mõlemad, nii rääkija kui ka kuulaja, tegevustesse.

¹⁹ „Konventsioon on tava, seltskondlik, konventsionaalne komme“ (EKSS).

13. Põhjendage ettepanekuid ja palveid, rõhutage koostööd.
14. Võtke vastastikku kohustusi.
15. Tehke kingitusi kui märki solidaarsusest, teineteisemõistmisest ja sümpaatiast.

R. ja S. Scollon on antud strateegiate universaalsuse kinnitamises ettevaatlikud ja märgivad, et see on ainult üldpilt sellest, mida need strateegiad endast kujutavad (Scollon, Scollon 2001: 50). Nende poolt esitatud strateegiate loetelu kattub Browni ja Levinsoni poolt esitatud positiivsete strateegiatega (Larina 2009: 309–310). Bakalureusetöös käsitletakse ainult Browni ja Levinsoni poolt esitatud strateegiaid.

Negatiivse viisakuse vahenditena on Brownil ja Levinsonil esitatud järgmised: vabandus, keeleväline lugupidamine, tooni pehmendamine, isikustamise personifikatsioonimehhanismid (kuulaja ja rääkija distantseerumine kõneaktist), teised pehmendavad mehhanismid (Brown, Levinson 1987: 75). **Negatiivse viisakuse strateegiad**, mis väljendavad adressaadi sõltumatuse austamist, on peamiselt seotud survet avaldavate käsklausetega (Vlasjan 2011: 38). Negatiivse viisakuse strateegiad on järgmised (Brown, Levinson 1987: 129–210).

1. Vältige otseseid palveid, väljenduge kaudselt.
2. Küsides, pehmendage väljendeid (ingl *hedge*).
3. Palvetes väljendage kahtlust soovi täitmise osas.
4. Minimiseerige võimalikku kahju.
5. Näidake lugupidamist kõrgendades adressaadi positsiooni.
6. Olge valmis vabandama.
7. Muutke kõneleja ja kuulaja impersonaalseks.
8. Esitage kõneakti kui üldist reeglit.
9. Nominaliseerige väiteid ja ütlusi, kasutage üldist konkreetse asemel ehk üldistage.
10. Võtke enda peale kohustus adressaadi suhtes.

Vestluspartnerite ülesandeks on viisakusstrateegiate optimaalne valimine vastavalt sotsiaalsetele ja kultuurilistele normidele ning partneri ootustele, selleks et mitte paista liialt formaalne või familiaarne. Sellel põhjusel kujutab viisakus endast strateegiate süsteemi. (Larina 2009: 169)

3.3. Viisakuse tasemed ning absoluutne ja suhteline viisakuse skaala

Peale eelmainitud positiivse ja negatiivse viisakuse tüüpe, eristatakse **viisakuse tasemeid**. Neid esitatakse stilistilise printsiibi seisukohast lähtudes, nimelt keeleliste stiilide struktuuri alusel: raamatu, neutraalne ja kõnekeelne stiil. Kuna viisakus hõlmab kõiki kõnestiile, siis antud struktuuri alusel, võib eristada kõrget, keskmist ja madalat viisakuse taset. Teisisõnu, formaalset, neutraalset ja mitteformaalset viisakust. Lähtealuseks on neutraalsele stiilile iseloomulik **viisakuse keskmine tase**. (Larina 2009: 162) Juri Stepanov määrab neutraalset stiili kui kõnelemisviisi, mis on kinnistatud ühiskondliku traditsiooni poolt neutraalsete situatsioonide alusel, nagu ametliku keele kasutamine tööl, poes, olmes (Stepanov 1975: 205). Neutraalne stiil ei sisalda spetsiifilist värvust, nagu näiteks familiaarsus. **Viisakuse kõrgtase ehk formaalne viisakus** on iseloomulik vestlejate ametlikule suhtlusele, kes on teatud distantstil. See tase rõhutab suhtlejate distantssi ja suhete ametlikkust. **Viisakuse madal tase ehk mitteformaalne viisakus**, on lubatud üksteisele lähedaste inimeste suhtluse ajal. Sellisel juhul viitab see intiimsuse ja solidaarsuse olemasolule ning on iseloomulik kõnekeelselt familiaarsele stiilile.

Viisakuse tasemed on seotud keeleliste vahenditega, mida kõneleja valib oma suhtluseesmärkide realiseerimiseks. Kui keelelised vahendid vastavad konkreetsele kommunikatsiooni kontekstile ja vestluspartneri kommunikatiivsetele ootustele, tajutakse fraasi pragmaatilisel tasemel viisakana, sõltuvalt sellest, milline on tema ülesehitus ja milliseid keelelisi vahendeid kasutati. (Larina 2009: 163) Seoses sellega, et viisakus on pragmaatiline kategooria ja viisakuse taset saab määrata ainult kontekstis, on mõttekas eristada **absoluutset** (ingl *absolute politeness scale*) ja **suhtelist** (ingl *relative politeness scale*) **viisakuse skaalat**, mille on esitanud Geoffrey Leech (2005).

Esimesel juhul saab väljendi viisakuse tase määrata kontekstiväliselt (näited 9²⁰).

(9) a) *Can you help me?* Kas te saate mind aidata?

b) *Could you possibly help me?* Kas te saaksite mind aidata?

c) *Help me!* Aita mind!

Nendest näidetest selgub, et viisakuse taset määratakse väljendi semantilise taseme alusel. Kontekstiväline väljend 9a *Can you help me?* on palvena rohkem viisakas kui 9b *Help me* ja on vähem viisakust väljendav kui 9c *Could you possibly help me?*

Absoluutne viisakuse skaala on ühesuunaline (ingl *unidirectional*) ja registreerib viisakuse tasemeid ütluse leksikogrammatilise ja semantilise tõlgendamise alusel. Suhtelist viisakuse skaalat määratakse konteksti sees, vastavalt sotsiaalse grupi ja suhtluse situatsiooni normidele ehk pragmaatilisel tasemel. Sellisel juhul on lause *Could I possibly interrupt?* (Kas ma tohiksin teid katkestada?) perekonnaliikmete jaoks liiga viisakas ja sisaldab sarkasmi. Erinevalt absoluutsest viisakuse skaalast on suhteline skaala konteksti suhtes tundlik ja kahesuunaline (ingl *bi-directional scale*). Suhteline viisakuse skaala registreerib ülepingutatud viisakust (ingl *overpoliteness*) ja ebaviisakust (täheenduses *liiga vähene viisakus*) (ingl *underpoliteness*) ning situatsioonile kohast viisakust (ingl *politeness appropriate to the situation*). (Leech 2005: 6–7) Niisiis võib rääkida semantilisel tasemel määratud absoluutsest viisakusest ning pragmaatilisel tasemel määratud suhtelisest viisakusest (Larina 2009: 164).

²⁰ Näited pärinevad samast allikast (Leech 2005: 7).

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös on käsitletud suhtlust, mida vaadeldi nii pragmaatika kui ka sotsiolingvistika vaatenurgast, ning viisaka suhtlusega seotud aspekte, milleks on kõneetikett ja keeleline viisakus. Töös seletati lahti teemaga seotud mõisteid ning analüüsiti suhtluse olulisi aspekte lähtuvalt nende struktuurist.

Esimeses peatükis anti lühiülevaade pragmaatikast, mille uurimisobjektiks on suhtlus. Seoses korrektse suhtluse aspektide väljaselgitamisega oli käesolevas töös kasutusel mõiste **koostööprintsip**, mis eeldab vestluspartneritelt vastastikku panust. Koostööprintsibi aluseks on maksiimid, mida võib nimetada käitumisreeglite kogumiks. Maksiime on neli: kvaliteedi-, kvantiteedi-, relevantsus- ja meetodimaksiim. Nende loetelu esitamine kuulub H.P. Grice'le (1991).

Teises peatükis tutvustati mõistet **kõneetikett**, mis on suhtluse element ning reeglite kogum, mis määrab meie kõnekäitumist. Teema lahtiseletamisel lähtuti sotsiolingvistikast ning esitati kõneetiketti mõjutavate sotsiaalsete rollide olulisemad karakteristikud: sugu, vanus, elukoht, haridustase, amet, positsioon tööl ja perekonnas. Vaadeldi kõneetiketi struktuuri ning selgitati välja kõneetiketi peamised funktsioonid Formanovskaja (1987) järgi, milleks on kontakti loomise, adressaadile suunatud, reguleerimise ja emotsionaalselt modaalne funktsioon, ning allfunktsioonidena esinevad apellatiivne, viisakuse, tahteavalduse ja mõjutamise funktsioonid. Need funktsioonid moodustavad kõneetiketi funktsionaalse välja. Peamiseks allikaks teise peatüki kirjutamisel on olnud Formanovskaja teosed (1987, 1989, 2002).

Töö kolmandas peatükis on leitud vastus küsimusele *Mis on keeleline viisakus?* Keeleline viisakus on sõnavaliku küsimus; normikohane, olukorda sobiv ja ootuspärane keelekasutus. Viisakus on sotsiaalne hinnang, mida antakse sõltuvalt sellest, mida ja millises kontekstis kõnelejad väidavad. Viisakuse uurimisel oli kasutusel Browni ja Levinsoni viisakusteooria (1987). Teooria keskmeks on mõiste **nägu**, mis on positiivne ühiskondlik ilme. Teooria järgi on inimesel kaks nägu: positiivne ja negatiivne. Inimese nägu ohustavad konkreetsed aktid ning jutukaaslase suhtluse ja näo kahjustamise vältimiseks on Brown ja Levinson esitanud ülemstrateegiad: kompenseerimata ja kompensatsiooniga otsene viisakus, kaudne ja nägu ohustava teo mittesooritamine.

Teooria keskmes on ka positiivsete ja negatiivsete strateegiate kasutamine. Viisakus aitab säilitada suhtlejate nägu. Mis puutub viisakuse struktuuri, siis selgus, et viisakuse struktuurist lähtudes eristatakse viisakuse tüüpe ja tasemeid. Viisakuse peamisi tüüpe on kaks: positiivne ja negatiivne. Positiivne viisakus on seotud solidaarsusega, sellele viitab rääkija ja kõneleja ühte gruppi kuuluvus. Negatiivne viisakus on seotud jutukaaslase enesepiiramisega. Oluline on säilitada iseseisvus. Lähtuvalt keeleliste stiilide struktuurist on viisakuse tasemeid on kolm: madal, keskmine ja kõrgtase. Viisakus on ühiskonnannormide järgimine tänu strateegiate kasutamisele, mis vastavad vestluspartneri kommunikatiivsetele ootustele (Larina 2009).

Kuigi nii kõneetikett kui ka keeleline viisakus on mõlemad korrektse suhtluse olulised nähtused ning teenivad üht ja sama eesmärki, nimelt viisaka suhtluse saavutamist, ei saa nende struktuuri alusel väita, et langevad täielikult kokku. Viisakust käsitledes eristatakse tasemeid ja tüüpe ning rääkides kõneetiketi struktuurist, tõstetakse esile selle omadused ja funktsioonid. Etikett on kommunikatiivsete normide ja reeglite kogum. Viisakuse keskmes on konkreetsete strateegiad, mis on abiks konfliktide vältimisel ja ladusal suhtlemisel. Kokkuvõtteks võib öelda, et kõneetikett ja viisakus on omavahel tihedalt seotud, kuna üks tingib teise, ning viisaka käitumise ja suhtluse eesmärk on näidata oma vestluspartnerile austust, heatahtlikkust. Korrektne suhtlus eeldab teineteise mõistmist ning kõnelejate vastastikust tahet jõuda soovitud tulemuseni korrektsel viisil. Ei tasu olla ebaviisakas, kui on võimalus käituda viisakalt. Nagu Formanovskajal (1989) on kirjutatud, on Cervantes öelnud: „Miski ei maksa nii vähe ega midagi ei hinnata inimeste poolt nii kõrgelt kui viisakust“.

Kirjandus

Aljakrinskii = Алякринский Б.С. 1982. Общение и его проблемы. Москва: Знание.

Aristoteles = Аристотель. 2000. Риторика. Поэтика. Москва: Лабиринт.

Austin, John L. 1962. How to do Things with Words. Oxford: Clarendon Press.

Baiburin, Albert, Andrei Toporkov 1990. У истоков этикета. Ленинград: Наука.

Braun, Friederike 1988. Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures. Mouton de Gruyter.

Brown, Penelope, Stephen C. Levinson 1987. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press.

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

Formanovskaja = Н.И. Формановская 1987. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. 2-е издание. Москва: Русский язык.

Formanovskaja = Формановская Н.И. 1989. Речевой этикет и культура общения. Москва: Издательство "Высшая школа".

Formanovskaja, Ševtsova = Формановская, Наталья, Светлана Шевцова. 1990. Речевой этикет. Русско-английские соответствия: Справочник. Москва: Издательство "Высшая школа".

Formanovskaja = Н.И. Формановская 2002. Русский речевой этикет: нормативный социокультурный контекст. Москва: Русский язык.

Fraser, Bruce, Willian Nolen 1981. The association of deference with linguistic form. In J. Walters (ed.) The Sociolinguistics of Deference and Politeness. The Hague: Mouton, 27, 93-111.

Goffmann, Erving 1967. Interactional Ritual: Essay on Face-to-Face Behaviour. Garden City, New York: Anchor Books.

Goffmann, Erving 1972. On Face-Work: an Analysis of Ritual Elements in Social Interaction. Communication in Face-to-Face Interaction. Harmondsworth: Penguin. 319-346.

Grice, Paul 1991. Studies in the way of words. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Halliday, Michael, Rugaiya Hasan 1985. Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective. Victoria: Deakin University Press.

Halliday, Michael, Rugaiya Hasan 1989. Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective. Frances Christie edition. USA: Oxford University Press.

Hennoste, Tiit 2002. Keelekasutuse uurimine. Emakeele Seltsi aastaraamat (ESA), nr 48; lk 217–253; http://www.emakeeleselts.ee/esa/ESA_48_pdf/keelekasutus.pdf. Vaadatud 19.06.2015.

Hennoste, Tiit 2013. Grammatiliste vormide seoseid suhtlustegevustega eestikeelses suulises vestluses. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Holmes, Janet 2001. An introduction to sociolinguistics. Second Edition. UK: Pearson Education Limited.

Honko, Lauri, Juha Pentikäinen 1970. Kultuuriantropoloogia. Tallinn: Kirjastus Tuum.

Jakovleva = Яковлева Э.Б. 2006. Многосторонние формы общения: Полилог как объект лингвистического анализа: Аналитический обзор. Москва: ИНИОН РАН.

Jakobson = Якобсон Р.О. 1975. Лингвистика и поэтика. Структурализм: „За и против“. – Москва: Прогресс, 193– 230.

Keevallik, Leelo 1998. Sinatamisest ja teietamisest koolilaste arvamuse põhjal. – Keel ja Kirjandus nr 8, 541–553.

Kern, Katrin, Ilona Võik 2014. Korras keel, sobiv stiil, selge sõnum. Gümnaasiumiõpik. Tallinn: Maurus Kirjastus OÜ.

Kidron, Anti 2004. Suhtlemine: inimsuhted ja suhtlemispsühholoogia. Tallinn: Mondo.

Kiseleva = Киселева Л.А. 1978. Вопросы теории речевого воздействия. Ленинград: Ленинград.

Кон = И.С. Кон 1967. Социология личности. Москва: „Книга по Требованию“.

Krõsin = Крысин, Леонид 1976. Речевое общение и социальный роли говорящих. Социально-лингвистические исследования.

Larina = Т.В. Ларина 2009. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. Москва: Языки славянских культур.

Leech, Geoffrey 2005. Politeness: Is there an East-West Divide? – Journal of Foreign Languages. General Serial 16, nr 6, 1-30.

Lotman = Лотман М.Ю. 2004. Семиосфера. СПб : Искусство-СПб.

- Pajusalu, Renate 2002.** Lingvistiline pragmaatika ehk Mida kõike inimene oma keelega teha võib. – Oma keel, nr 2 (sügis); lk 21-26;
http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2002_2/Pajusalu.pdf. Vaadatud 17.04.2015.
- Pajusalu, Renate 2010.** Teie või Sina? – Oma Keel nr 1, 5-10.
- Rosenvald, Hanna 2002.** Browni ja Levinsoni viisakusteorialane inglise-eesti seletav sõnastik. Kutsemagistriprojekt. Tartu: Tartu Ülikool.
- Rummo, Ingrid 2015.** A Case Study of the Communicative Abilities of a Subject with Mosaic Patau Syndrome. Tartu: University of Tartu Press.
- Scollon, Ron, Suzanne Scollon 1981.** Narrative, Literacy and Face in Interethnic Communication. Norwood, N. J.: Ablex.
- Scollon, Ron, Suzanne Scollon 2001.** Interactional Communication: A Discourse Approach. Second Edition. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Searle, John R. 1970.** Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shannon, Claude Elwood, Warren Weaver 1964.** The Mathematical Theory of Communication. Urbana: The University of Illinois Press.
- Spencer-Oatey, Helen 2008.** Culturally speaking. Culture, Communication and Politeness Theory. 2nd Edition. London & New York: Continuum.
- Stepanov = Степанов Ю.С. 1975.** Основы общего языкознания. 2-е изд. Москва: Просвещение.
- Tannen, D. 1981.** The machine-gun question as an example of conversational style. – Journal of Pragmatics 5, 383–397.
- Tenjes, Silvi 2010.** Semantika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Vlasjan = Власян Г.Р. 2011.** – Вестник Челябинского государственного педагогического университета nr 33, 36–38.
- VSL = Võõrsõnade leksikon 2012.** 8. trükk, Tallinn: Kirjastus Valgus.
- Õim, Haldur 1986.** – Keel ja Kirjandus nr 5, 257-269.
- Watts, Richard 2003.** Politeness. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wiik, Kalevi 1991.** Foneetika alused. Tartu: Tartu Ülikool.

Veebiallikad

EE = Eesti Entsüklopeedia;

<http://entsyklopeedia.ee/Article/SearchResults?query=etikett>. Vaadatud 16.06.2015.

EKI = Eesti Keele Instituut;

<http://www.eki.ee/dict/evs/index.cgi?Q=kirjakeel&F=M&C06=et>. Vaadatud 1.04.2015.

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat; <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

Vaadatud 16.06.2015.

Enonce = <http://lepo.it.da.ut.ee/~silvi11/greimas/enonce.htm>. Vaadatud 16.06.2015.

Klassik = <http://www.ut.ee/klassik/aristoteles/nikomachos/komment2.html>. Vaadatud 25.04.2015.

Tannend = Deborah Tannen; <http://faculty.georgetown.edu/tannend/bio.html>.

Vaadatud 16.06.2015.

Речевой этикет, языковая вежливость и их структура

Резюме

Темой данной бакалаврской работы является коммуникация и её основные аспекты, а именно речевой этикет и языковая вежливость. Цель дипломной работы – выявление основных аспектов коммуникации и структуры речевого этикета и языковой вежливости.

Дипломная работа состоит из трёх глав. В первой главе даётся теоретический обзор термина коммуникация. Главным аспектом коммуникации является принцип кооперации Пола Грайса, согласно которому вклад каждого собеседника должен быть таким, какой требуется в момент разговора, и делается это для достижения определённой цели. Во второй главе рассматривается структура речевого этикета, а именно его свойства и функции, а также приводятся примеры. Речевой этикет представляет собой совокупность словесных форм вежливости, свод определённых правил. Речевой этикет регулирует форму обращения при общении, позволяет выразить своё уважение, способствует налаживанию контакта между собеседниками, в чём и есть его предназначение.

В третьей главе даётся характеристика понятия языковая вежливость, которая представляет собой систему коммуникативных стратегий, целью которых является достижение бесконфликтного общения. Основным аспектом при изучении лингвистической вежливости является теория вежливости, а именно работа Брауна и Левинсона (1987). Согласно теории все члены общества имеют „лицо“, публичный образ Я, на который претендует каждый член общества и который состоит из двух связанных аспектов: негативного и позитивного лица.

Несмотря на то, что речевой этикет и лингвистическая вежливость являются основными элементами вежливого общения и выражают одну цель, нельзя сказать, что они полностью совпадают, исходя из их внутренней структуры. При изучении лингвистической вежливости говорят о её типах и уровнях, в то время как структура речевого этикета раскрывается через его функции и свойства.

В конце приводится список использованной литературы и лицензия на репродуцирование и доступность данной дипломной работы.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Oksana Kartašova

(sünnikuupäev: 01.02.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose suhtluse seaduspärasused ja kõnetiketi ning keelelise viisakuse sisemine struktuur,

mille juhendaja on Ingrid Rummo,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 22.06.2015